

BRONZKORI ÖNTÖTT KARDÍSZEK BORSODGESZTRŐL

A miskolci Herman Ottó Múzeum érdekes és hazánkban ritka kardíspárt őriz. Még 1906-ban kerültek ajándékként a Borsod megyei Gesztről a gyűjteménybe.¹

Mindkét karperec hosszú henger, helyesebben kissé befelé ívelt csónakakúp alakú cső. Méretük nem teljesen azonos. A nagyobbik (I. t. 2) 15 cm hosszú, alsó átmérője 8,7 cm, felső átmérője 7,2 cm. A kisebbik (I. t. 1) 14,4 cm magas, átmérői pedig 8,6 és 6,4 cm. Belsejük sima. Felületüket sűrű, határozottan kiemelkedő, szabályos, vízszintes bordázat díszíti.² Minden második (néha harmadik vagy ötödik) bordát függőleges bevagdosással hangsúlyoztak, ezzel enyhítve a felület egyhangúságát. A csövek két végén a bordák duzzadt peremmé alakítva zárják le a díszítést és az ékszert.

A csőkarpereceket lapos öntőmintába öntötték ki, majd az egyenes lemezt hengeralakban összehajtva, végeit összeforrasztották.

A borsodgeszti csőkarperecek legközelebbi, s egyben egyetlen hazai párhuzamát Nógrádmarcalról ismerjük.³ Méretük, alakjuk és díszítésük egyezése alapján feltehetően azonos műhelyben készültek. A marcalival együtt előkerült párja ugyancsak bordázott felületű csőkarperec, de lényegesen rövidebb, nyitott végű, szabályos henger.⁴

A geszti és marcali típusú bordázott csőkarperecek alakja, díszítése és készülési technikája idegen a középdunamedencei bronziparban. Annál gyakoribb viszont az aunjetitzi kultúra csehországi és kelet-németországi (leubingeni) csoportjaiban.

A zárt hengeralakú geszti típus ritkább. Legjobb párhuzamát a turskoi csőkarperec⁵ nyújtja, de szerkezetileg rokona egy velísi⁶ és badingeni⁷ példány is. Bővebben említhetjük ezzel szemben a marcali nyitott végű típus párhuzamait a fentebb említett egész területről.⁸ Találunk közöttük rövidebb, a második marcali példánynak megfelelő alakúakat és hosszabbakat, amelyek a gesztiekre hasonlítanak, csupán, mint említettem, nyitott végűek.

Nemcsak alakjuk, hanem díszítésük is tipikusan északi. Mindenekelőtt az ún. kŕtenovi típusú fokosokat kell említenem, amelyeken a nyél befogására hosszú, a karperecekhez hasonló, bordadíszes csőalakú tokot találunk.⁹ Gyakran találkozunk rövid török markolatán¹⁰ és az öntött bronz alabárdok nyelén¹¹ is hasonló bordadíszes csőalakú nyéllal, illetve fogóval. A felület bordadísztése és a bordák szabályos bevagdosással történt hangsúlyozása általános az északi kör öntött bronz gallérdíszein¹² is. Ezek a bronz gallérok lényegében azonos módon készültek, mint a geszti csőkarperecek, kiterített alakjuk is hasonló, de keske nyebb lemezük nagyobb ívű nyakdísz alakúra van összehajtva.

A fentiekből megállapíthatjuk, hogy a magyarországi csőkarpercecek alakjának, díszítésének és készülési technikájának előzményeit és párhuzamait a csehországi, kelet-németországi és nyugat-lengyelországi bronzművességben találjuk meg. Közlelebbról az Odera és Elba közötti területen kell készülési helyét keresnünk. Onnét jutott területünkre, nyilván az Odera mentén, majd a Kárpátokon át haladó kereskedelmi úton.

Hazánk északi területei és az Odera—Elba vidék között az őskor folyamán több ízben találkozunk kereskedelmi és népi érintkezés nyomaival. Nem meglepő tehát, hogy ezek a kapcsolatok a középső bronzkor időszakában újra megindultak. Legjelentősebb bizonyítékai a borsodgeszti és nógrádmarcali bordadíszes öntött csőkarpercecek, a Hont mellett az Ipolyból előkerült kelet-német típusú bronz alabárd,¹³ végül az észak-német—dániai eredetű 2. számú apai tömörmarkolatú kard.¹⁴

Természetesen a hazai középső bronzkori bronzöntés termékei is eljutnak már ebben az időben is északra, hogy csak a legfontosabbat, a naumburgi¹⁵ kelebiai-cófalvi típusú nyélkarélyos bronzfokost említsem. Ezek a középső bronzkor folyamán kezdődő kapcsolatok a későbronzkorban és a korai vaskor elején nagy jelentőségűvé nőnek, különösen az ország északi részein.

A geszti és marcali csőkarpercecek és a velük kereskedelmileg szorosan egybetartozó honti alabárd szórványos leletek, így hazai keltezésükre nincs alapunk. A rokon csőkarperceceket, továbbá a hengeres nyelű töröket és alabárdokat északon a Montelius I. periódusba, Csehországban a Reinecke-féle A/2 időszakba keltezik. Ez megfelel a mi Középső Bronzkor 2. időszakunknak.¹⁶

Nógrád és Borsod-Abaúj megyék területén ebben az időben váltja fel a hatvani kultúrát a füzesabonyi kultúra, így biztosan nem dönthető el, melyik nép állott kapcsolatban északkal, melyik asszonyai viselték a csőkarperceceket. A hatvani kultúra mellett szól az, hogy területén és leleteiben megtaláljuk a közép- és észak-európai régió Montelius I-Reinecke A periódusának jellemző nyakperceceit, míg a füzesabonyiaknál már nem. Viszont a füzesabonyi telepeken és temetőikben is számos északi árut találunk, például borostyán gyöngyöket, kőtenovi típusú nyélcsöves fokosokat, igaz, a kultúra C.középső bronzkorvégi időszakában.

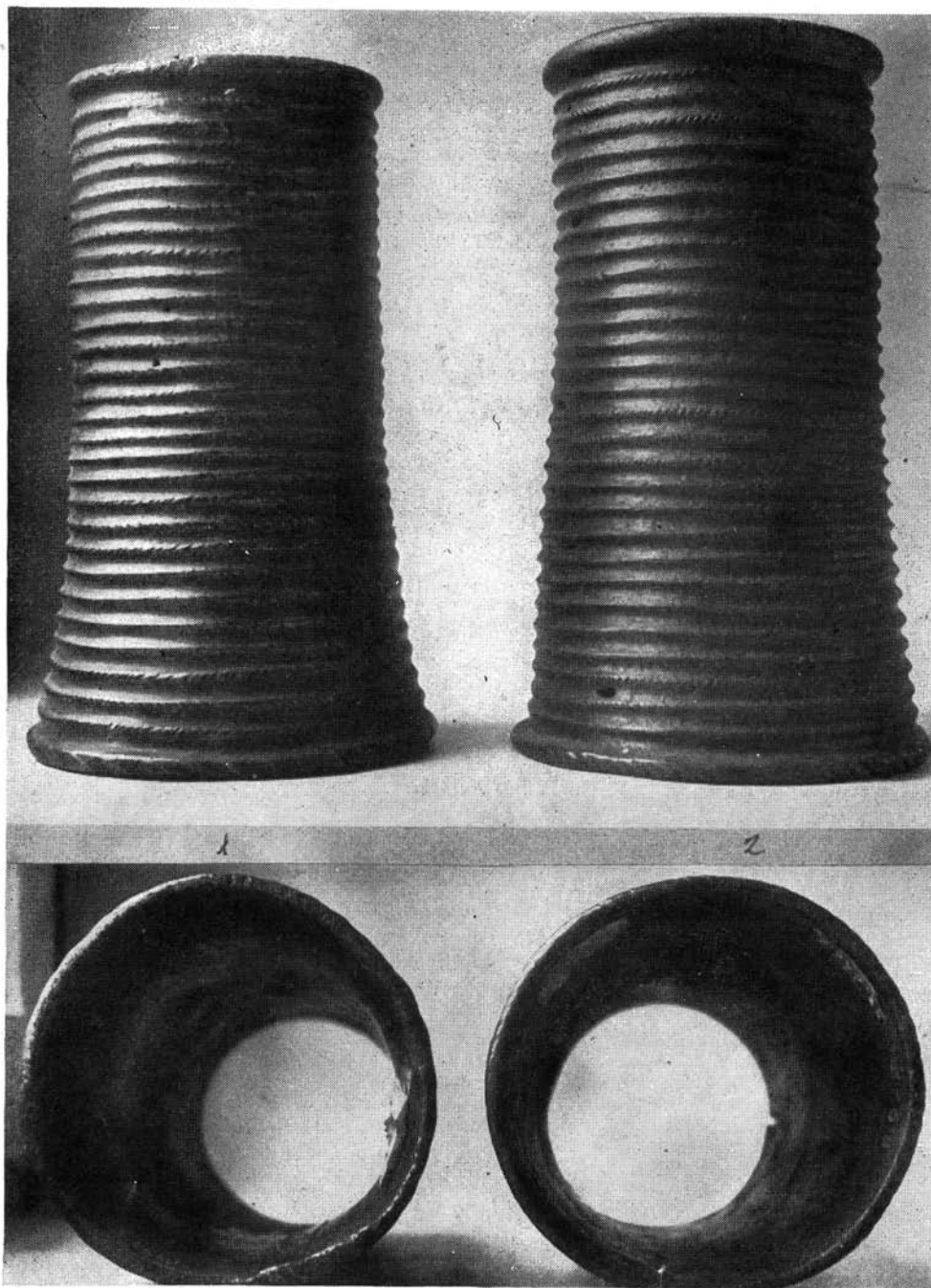
Összefoglalva: A borsodgeszti és nógrádmarcali csőkarpercecek az északi és közép-európai kör korai-bronzkori bronzművességének készítményei. Területünkre, a mi időrendünk szerinti Középső Bronzkor közepe táján, kereskedelmi áruként kerültek az i. e. 1550—1450 közötti időben, valószínűleg a hatvani kultúra népéhez.

BÓNA ISTVÁN

BRONZEZEITLICHE GERIPPTE ARMSTULPEN AUS BORSODGESZT

Seit dem Jahre 1906 bewahrt das Museum von Miskolc zwei gerippte Armstulpen aus Borsodgeszt. Die einzige ungarische Analogie finden wir in Nógrádmargal mit einem kleineren, zylinderförmigen, offenen Röhrenarmring.

Den gerippten Armstulpen verwandte Prototypen fanden wir auf den Gebieten der Aunjetitzer Kultur in Böhmen, Ostdeutschland und Westpolen. Neben

diesen Armreifen war hier die Anfertigung von Dolch-, Axt- und Stabdolchgriffen aus gerippten Röhren etwas alltägliches. Schliesslich bieten sowohl in technischer Hinsicht, als auch die Ornamentik betreffend die gerippten bronzenen Halsberge des nördlichen Kreises, bei denen die Rippen ebenso wie bei den Armstulpen durch Einschnitte verziert werden, gute Parallelen.

Die Armringe von Geszt und Marcal wären demnach als nördliche Handelsware längs der Oder oder über die Karpathen nach Nordungarn gelangt, gemeinsam mit anderen Stücken des Oder—Elberaumes, um nur den Stabdolch mit dem Rohrschaft aus Hont zu erwähnen.

Im Norden ist diese Art von Schmuckgegenständen und Geräten auf Montelius I zu setzen, was im mittleren Donaauraum der Mittleren BZ 2 entspricht (1550—1450). In Nordungarn besteht um die Zeit dieser Handelsverbindungen aller Wahrscheinlichkeit nach noch die Spätphase der Hatvaner Kultur.

I. BÓNA

J E G Y Z E T E K

1. Jelenlegi leltári száma: 53,642,1—2.
2. A típus — mint azt már Montelius megállapította — a hasonló alakú drótból teker-cselt csőkarperec alakjának és díszítésének öntött utánzata. A teker-cselt drótkarperectől a bordázott csőkarperechez vezető átmenetet jól szemlélteti a csehországi velísi példány. Vö. *Stocký, A.*: La Bohême a l'âge du bronze. (Prague, 1928) 13. t. 14.
3. *Tompa F.*: BdRGK 1934/35, 33. t. 32.
4. Uo. 33. t. 31.
5. *Filip, J.*: Praveké Ceskoslovensko. (Praha, 1948) 36. k. 6; *Schránil, J.*: Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. (Berlin und Leipzig, 1928) 23. t. 30.
6. *Stocký i. m.* 13. t. 14.
7. *Stephan, E.*: Die ältere Bronzezeit in der Altmark. (Halle/Saale, 1956) 6. t. 1 c.
8. *Filip i. m.* 36. k. 2,7; *Stocký i. m.* 7. t. 13—14; *Uenze, O.*: Die frühbronzezeitliche Vollgriffdolche. (Berlin, 1938) 43—44. t.; *Kostrzewski, J.*: Wielkopolska w pradziejach. (Warszawa—Wroclaw, 1955) 167. k.; *Billig, G.*: Die Aunjetitzer Kultur in Sachsen. (Leipzig, 1958) 50. k. 1—2; 52. k. 1—3.
9. *Stocký i. m.* 30. t.; *Richthofen, B.*: Die ältere Bronzezeit in Schlesien. (Berlin, 1926) 25. t. i.; *Kersten, K.*: Die Funde der älteren Bronzezeit in Pommern. (Hamburg, 1958) 26. t. 309; *Kozłowski, L.*: Zarys pradziejow Polski Poludniowo-wschodniej. (Lwow, 1939) 13. t. 26; *Hájek, L.*: Sekery „Křtenovského” typu v Cechach a na Morave. PA 43 (1947—1948) 96—101. Kialakulásához és teljes magyarországi elterjedéséhez, vö. A középső bronzkor Magyarországon című munkám „Křtenovi típusú nyélcsovés fokosok” fejezetét.
10. *Pl. Bohm, W.*: Die ältere Bronzezeit in der Mark Brandenburg. (Berlin und Leipzig, 1935) 2. t. 6, 8, 9, 13; *Kersten i. m.* 8. t. 88; 15. t. 189; *Kostrzewski i. m.* 152. k.
11. *Pl. Bohm i. m.* 8. t. 1, 5; *Kostrzewski i. m.* 155. k; *Kersten i. m.* 94. t. 832.
12. *Pl. Bohm i. m.* 16. t. 2, 8; *Kersten i. m.* 11. t. 123 a; 16. t. 209; 17. t. 226; 66. t. 646 e, d.
13. *Hampel J.*: A bronzkor emlékei Magyarhonban III. (Budapest, 1896) 23. k.
14. *Popescu, D.*: Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen. (Bucuresti, 1944) 54. k. A kérdéshez vö. a Középső bronzkor Magyarországon című munkám „Apai típusú kardok” fejezetét.
15. Legutóbb *Jahn, M.*: Jschrift 35 (1951) 57—70; 11. t. Jahn, a magyarországi teljesen azonos megfelelőket nem ismerve, közvetlen szíriai befolyásként tárgyalja Közép-Németország területén, ahol szerinte 2000 körül európai „kulturcentrum” alakulna ki. A fokos kora, úgy helyi kísérőleletei, mint magyarországi testvérei alapján helyesen a 15. század.
16. *Bóna I.*: Acta Arch. Hung. 9 (1958) 223. o.-táblázat.